N. BĂNESCU
Doctor în bizantinologie dela Universitatea din München

O MISTERIOASĂ REPUTAŢIE ŞTIINŢIFICĂ

(Extras din „Cultura Românilor", I, n-l. 6)

BUCUREŞTI

Tip. N. STROILĂ, — Calea Victoriei, No. 113.

1915

O misterioasă reputaţie ştiinţifică

România are, între hotarele sale, un mare învățat. De două decenii el scarmănă, neobosit, prin tot ce au tipărit alții, se uită cu lupa, compară, înseamnă, cu migăleala scolasticei medievale, erorile descoperite, *căutate*, le trece, răbdător, pe fișele bine rânduite în cutii și, din timp în timp, etalează, cu un aparat de vitrină orbitoare, «emendațiuni» și teorii în paginile câte-unei broșuri, cu care sperie lumea. Dela Hasdeu și până la cel mai umil cercetător al vremii de azi, n'a rămas unul care să nu fi fost pus pe fișele marelui învățat. Norocul cel bun al patriei ni l-a hărăzit, pentru ca să fie diletanților aborigeni pildă unică de ce va să zică rigoare științifică, metodă.

Trebue să-l mai numim ? E d. *Demosthenes Roussos*.

Impresia pe care a făcut-o d-sa între contemporanii noștri a fost amețitoare. Toți se dau azi, sfios, la oparte când, în drumul cercetărilor modeste ale lor, întâlnesc pe d. Demosthenes Roussos. Sever cu autorii, până la cele mai mici amănunte ale «technicei», chiar tipografice, censor aproape feroce, când e să sdruncine o reputație științifică, spre a și-o clădi pe a sa, d. Demosthenes Roussos a ajuns *o temută* autoritate la noi. Cuvântul său este, pentru cei mai mulți, cuvânt de Evanghelie. Faimosul *magister dixit* ți-l șoptește astăzi câte unul, grav, la ureche,

în varianta: *Roussos dixit*! Zvonul se strecoară, misterios, prin culoarele Universității, prin anticamerile Academiei, prin cancelariile liceelor din București.

O catedră de «bizantino-română» se declarase acum vacantă, la Universitatea din Capitală: ea *se cuvine, este* a d-lui Roussos. Trebue să i se ofere, cu insistențe și rugăminți, dacă i-ar trece cumva prin gând să n'o primească. Ce s'ar face biată știința noastră scăldată în diletantism, fără luminile filologului κατ'ἐξοχήν? Iată, din înălțimea coloanelor necetitei sale reviste, d. Rădulescu-Motru declară, grav și onorat, că «Senatul universitar *și-a făcut cinstea* să recomande pentru noua[1]) catedră de bizantinologie pe eruditul Demostene Russo». (V. *Noua Rev. Rom.*, 11, din 21—28 Iunie, 1915).

Avusesem naivitatea de a crede că, după atâtea crude experiențe făcute de Universitate, se va ține în sfârșit concurs. Așteptam, nerăbdător, prilejul de a constata imensul tezaur de știință ascunsă a omului care, două decenii, a putut ameți o țară. Căci broșurile sale *mie* nu mi l-au descoperit. Scrupulul ce mă oprea, în ilusoria mea așteptare, nu mă mai împiedecă azi a vorbi răspicat. Pentru eminentele sale calități filologice, d. Demosthenes Roussos va fi, spre mândria colegului său de mâne, profesor universitar *fără concurs.*

Nu ne mai rămâne decât să ne luăm, respectuos, căciula, dinaintea strălucitei reputații tainice care trece, în chiotele «Nouei Reviste Române», către Areopagul științii românești. Și vom plăti, umiliți, prinosul admirației noastre eminentelor însușiri ale filologului κατ'ἐξοχήν al României.

Ni le descopere, lămurit, cea din urmă publicație a acestuia, «monumentală», după credința atâtor oameni de

---

1) Alta, veche, nu există!

treabă cari nu știu grecește: «*Cronica Ghiculeștilor. Un nou letopiseț al Moldovei*». Buc., 1915.

***

Mai întâi, o introducere de 34 de pagini, pentru a spune lucruri pe care altul le-ar fi spus în 34 de rânduri. Dar eminentul filolog are nevoe a înșira căsuțe (așa a învățat dela Germani): «Domnii preocupați de opinia străinătății»; «De ce se ascund cronicele»; «Pentru ce...» ș. a. [1]). Și mai are nevoe de aparatul de *erudiție*: îi trebue loc pentru *Note*. Ce serioasă contribuție științifică se cuprinde însă în aceste note, care umplu uneori jumătăți de pagini, poate oricine judeca după următoarele specimene:

1. La pag. 6, bănuind că Turcii țin ascunse atâtea comori ale istoriei, din pricina datelor împotriva lor, pune nota 2, în care povestește cum Guvernul grecesc a trimes, în 1912, pe conservatorul manuscriselor bibliotecii naționale din Atena, d. T. Volidis, să cutreere teritoriul de curând cucerit de Greci și să adune manuscrise; cum acesta a găsit, «în chiupuri și tainițe subterane», peste 1000 de mss. și numeroase documente istorice, din care multe «poartă pecetea vieții lor întunecoase: sunt umede și înegrite, dar nu mai puțin binevenite științei, care va trage poate din ele neașteptate lumini».

2. La pag. 33 constată limbuția cronicarilor în lucruri de mică însemnătate și adaogă o notă de 8 rânduri, pentru a ne lămuri încă asupra acestei limbuții, descoperindu-ne lucrul extraordinar de nou că, pe vremea aceia,

---

1) Spre edificare, cf. d. e. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Einl. in die griech. Tragödie* (Berlin 1907), 2 Was ist eine attische Tragödie? unde găsești aceste substanțiale resumate ale cuprinsului: „Stellung der Frage"; „Aristoteles"; „Fundamentale Tatsachen"; „Komödie"; „Dionysosdienst" și așa mai departe.

cronicarii dedeau şi multe nimicuri, fiindcă nu se avea gazeta, care le înregistrează azi.

3. In extrasul din cronică se povestesc (p. 67) uciderea lui Patrona şi a tovarăşilor săi şi răsplătirea Paşei care-i executase. Un lucru foarte banal în analele turceşti. Editorul nostru pune însă şi aici notă de 17 rânduri, în care filosofează, cu naivitatea şcolarului de clasa I, asupra vulgarelor criterii de recrutare a demnitarilor împărăţiei turceşti: «Acest episod e tipic pentru modul de recrutare a celor mai mulţi demnitari ai imperiului; dela cea mai joasă treaptă, dela cafegiu sau măcelar mulţi fără cea mai mică pregătire, au fost numiţi veziri sau domni, şi aceasta fiindcă au făcut o cafea care a plăcut sultanului, sau au dat un dar sau un împrumut cutărei favorite din harem... Se înţelege dar de ce Turcii timp de 5 secole n'au fost în stare...» ş. a. m.

Cam în felul acesta se sileşte de altfel editorul a scoate în relief, şi în cele 34 de pagini ale introducerii, extraordinara valoare a cronicii descoperite la Constantinopol, ale cărei două treimi sunt compilaţii după cronicarii noştri cunoscuţi.

I. Dar trebue să ne oprim la *textul grecesc*, spre a aprecia eminentele calităţi de filolog ale editorului. Iată-le:

1. Pag. 41, rândul 12 de jos, greşit τοῦ κρεάτος. Forma neogreacă ar fi κρεάτου ori κριάτου, iar dacă editorul ţine la forma veche, aceia e κρέατος.

2. Pag. 42, unde se despart paginile manuscrisului, în loc de σηνηθισμένος ceteşte: συνηθισμένος, ori, fiindcă limba cronicii e «greaca modernă scrisă» (v. introducerea, p. 33), şi συνειθισμένος. Prepoziţia e însă συν.

3. Pag. 47, r. 13 de jos şi 56, r. 7 de sus: τῶν αὐθεντῶν; dar la pag. 45, r. 20 şi la pag. 59, r. 18 de jos τῶν αὐθέντων. Care din două?

4. Pag. 51, r. 7 de jos: νὰ χειροτονοῦνται (corect, popular), dar în rândul imediat următor: νὰ χειροτονῶνται (l. scrisă). Acelaș amestec fără sens, peste tot, în privința conjunctivului, și la verbele necontrase. Dacă editorul stabilește că limba cronicii e cea modernă *scrisă*, cu unele elemente populare, de ce nu-i redă caracterul? nu cumva câștigă ceva filologia neogreacă din această bălțată limbă greacă de acum 100 de ani?

5. Pag. 52, r. 7 de jos, în loc de: εἰς μενάνοιαν (la pocăință), cetește: εἰς μετάνοιαν.

6 La pag. 54, r. 15 de jos σουλτσιάρη trebue scris σλουτσιάρη (sluger).

7. Pag. 38, r. 4 de jos: acusativul ἄδεια, dar, trei rânduri mai jos, ἄδειαν. Păstrarea cu sfințenie a vulgarismelor *de acest soiu*, repetăm, n'are, pentru un text din epoca fanariotă, absolut nici o valoare.

8. La pag. 40, r. 9 de jos: πάραυτα (ca la pag. 37), *nu* πάραυθα.

9. Pag. 51, r. 3 de sus, în loc de: πολλακίς, cetește: παλλακίς (ibovnică).

10. Editorul nu cunoaște regula de accentuare în neogreacă, a așa zisului *pronomen coniunctum* (μου, σου, του, μας, σας etc.). Proparoxytona singure primesc accentul acestui pronume; properispomena nu (v. Thumb, Hdb.[2] § 39, n. 1: «Auch hier gilt das Dreisilbengesetz nur mit der Beschränkung, dass Properispomena wie Paroxytona behandelt werden»). Nu se scrie deci: καθαιρῶντάς τον (pag. 47), προδοδοῦντές τον (pag. 48), γυναῖκάς των (p. 58), care nu pot avea măcar vechea accentuare.

Asemenea greșeli nu le putem pune pe socoteala tiparului, căci implacabilul critic care e, la noi, D. Russo, în «*Critica textelor și tehnica edițiilor*», Buc., 1912, a prevăzut paragraf și pentru aceasta. L-a întitulat, ca-

tegoric: «Fără greşeli de tipar» şi decretează într'însul; «Editorul în primul rând trebue să inspire încredere că ceeace dă poate servi ca bază pentru investigaţiuni ştiinţifice; dar această încredere o capătă numai dacă se constată că nu azardează (*sic*) nimic nesigur. . . şi dă un text curat *fără greşeli de tipar*»[1]).

II. Să vedem acum *traducerea* şi *expunerea românească*.

D. Roussos are grijă să ne prevină, în introducere (pag. 34), că, unde a crezut «că nu câştigăm nimic printr'o servilă traducere, sau unde traducerea literală ar fi dat repeţiri obositoare sau o construcţie românească monstruoasă», a preferit să dea înţelesul «emancipându-se de original».

Mai întâi, constatăm că d-sa *nu ştie româneşte*. De aceia: 1) şi traduce rău, uneori, 2) şi cade, scriind, în monstruozităţi de limbă de care a vrut să se ferească.

Documentăm.

1. *a)* τὸ ὁποῖον καὶ ἐκατόρθωσε = *ceia ce a şi izbutit*. D. Roussos (p. 62): «ceia ce a şi putut face».

b) Καὶ ἐπαρακινήθη ἀπὸ τῆς φιλαργυρίας του νὰ κάμῃ τὸ τοιοῦτον = şi fu împins de iubirea-i de bani *a face* un asemenea

---

1) Germanii, cari l-au învăţat, observă aceeaşi rigoare, în editarea de texte. In „Byzantinische Zeitschrift" XXIII, 1—2, p. 272—3, prof. Heisenberg, în recensia asupra lucrării noastre „Deux poètes byzantins", enumără, într'o pagină de aprecieri măgulitoare, toate datele nouă câştigate, prin acea lucrare, pentru ştiinţă; aceasta nu-l împiedică însă de a ne releva câteva erori de ortografie, în textul grec, socotindu-le ca „etwas allzu grosse Zurückhaltung" faţă de original.

Noi n'am fi atât de riguroşi, în această privinţă. „Eruditul" român e însă şi mai ireductibil de cât Germanul. I-am auzit decretarea şi l-am văzut de atâtea ori făcând, zgomotos, proces altora, pentru punct, pentru virgulă, pentru atâtea nimicuri ale „tehnicei".

Şi atunci regula numai pentru ceilalţi?

lucru. D. R. (pag. 68): «și fiind îmboldit de lăcomia sa, *a hotărît să pue la cale* acest lucru».

c) Καὶ πολλὴ αὔξησις εἶχε γίνει εἰς τὴν τσάραν = *și multă propășire se făcuse în țară*. D. R. (pag. 70): «și mult *crescuse* țara» (ceia ce se poate înțelege în alt sens).

d) ἐφυλάκωσε καὶ τὸν Θ. Παλλάδην εἰς τὴν βιστιαρίαν διὰ νὰ δώσῃ τὸν λογαριασμόν του = închise și pe Teodor Pallade, la Vistierie, *pentru ca să-și dea socoteala*. Editorul traduce însă (pag. 70): «ca să-și dea seama». Trebue să mergi la Neculce pentru a afla (ed. Kogălniceanu, II p. 385) că Pallade *Vistiernicul* a fost închis fiind-că, luând Constantin Vodă «catastijele» și «izvoadele», nu i s'a mai putut lua *seama*. Cronica Ghiculeștilor nu spune nici măcar că Pallade era Vistiernic, și, dacă în arhivele trecutului nostru întâlnești «sămi» ale mănăstirilor ș. a., nimeni nu se mai gândește astăzi la socoteală de bani când cetește, scurt și *ne*-cuprinzător, că: «a închis și pe Teodor Pallade la Vistierie ca să-și dea seama».

Ceiace e mai uimitor e că editorul însuși protestează, chiar aici, în potriva acestui cuvânt. In introducere, cetim, la p. 34: «N'am căutat să dau stilului o întorsătură arhaică. Cu câteva *desîrg* și *așijderea*, *pohvală* și *ciambur*, *oblicil* și *bulucit*. . . aș fi putut să dau stilului o vetustate factice, dar nu știu dacă prin această procedare expunerea ar fi câștigat ceva în claritate».

Va să zică, încă odată: decrete sforăitoare pentru *alții*.

e) Καὶ ἐπειδὴ μὲ τὸ ῥηθὲν σημεῖον ἐκλείσθησαν καὶ αἱ μεσαῖαι πύλαι - și fiindcă, *la zisul semn*, se închiseră și ușile dela mijloc. D. R. traduce (p. 67): «și fiindcă *cu* zisul *semnal* etc.» L-a obsedat grecescul μὲ.

2. «Monstruozități» de românește?

a) Editorul nu cunoaște, cu toată erudiția sa, articolul

românesc. O pildă, pag. 67: «levenții și bostangii(i) pregă'iți dinainte s'au năpustit împreună cu hasechii(i) etc.» [1]).

b) Nu cunoaște formele relativului românesc. Femeninul plural e, la dânsul, peste tot *cari* (p. 66, jos: demnitățile *pe cari* le cereau; p. 67, sus: între cele două uși. . . *pe cari*; p. 68, sus: armonia și iubirea *cari* existau; p. 33, n. 2: știrile *cari* ș. a. m.).

c) La pag. 31: «au cerut Porții să numească ca domn *pe mai marele* fiu al decedatului». Românul zice: pe fiul cel mai mare.

d) Pag. 32, n. 1: «Grigorie Vodă ar fi *predestinat* (!) pe Matei *la cariera pe care a făcut-o* el însuși».

e) Pag. 78, n. 2 jos: «Comnen Ipsilanti, vorbind de numirea lui Ștefan Mavrogheni. . . spune că el n'a intrat *prin* ușă, ci a fost impus». Noi zicem: intru *pe* ușă, *pe* fereastră.

Să mai însemnăm puzderia cacofoniilor, ce-ți supără, la fiecare pas, urechea? Numai câteva probe:

Pag. 31: să numească ca; pag. 33, n. 2: cu curiozitatea; pag. 66 jos: s'a dat poruncă ca; pag. 84: că cârmuește; pag. 71 împărătească ca.

* * *

Așa se evidențiază eminentele însușiri de filolog ale «eruditului» pe care, vorba d-lui Rădulescu, Universitatea din București *și-a făcut cinstea* de a-l chema la dânsa, ca să-i fie lumină.

Dar broșurile d-lui Roussos au o parte prin care iau ochii acelor cari au cam rămas în urmă (dacă le-au cunoscut vreodată) cu metodele de investigație științifică. D-sa a luat dela Germani tot ce e mai nesuferit și inutil în formalismul sec al erudiției lor. Șabloanele metodei

---

1) Intregirea e a noastră.

germane le duce omul nostru până la ridicul. Sumarele broşurilor sale sunt, în această privinţă, fără pereche. Ni-aducem aminte de cele *două* scrisori ale Anei Racoviţă, tipărite în «Conv. Lit.» şi extrase apoi în broşură (D. Russo, *Din corespondenţa Doamnei Ana Racoviţă*, 1911). Editorul le pune 6 pagini (3-8) de introducere. Spre a vedea cu câtă risipă de vorbă resumă d-sa această sumară introducere, trebue să cetiţi «cuprinsul», unde, în 6 rânduri, resumă, prin 7 titluri, cele 6 pagini, reduse, prin notele din josul lor, la 3, ale introducerii[1]).

Formalismul acesta, pur şi simplu ridicul, în pretenţioase broşuri de 10, 20 de pagini, are darul de a speria pe atâţia oameni nevinovaţi, cari nu sunt filologi. Ei deschid atunci o gură mare, clatină, grav, din cap, îngroziţi de formidabila ştiinţă a scărmănătorului, de două decenii, prin colbul vechiturilor noastre; îţi jură că nu cunosc şi nu cred să mai fie undeva un învăţat mai mare; îţi vorbesc, tainic, de miile de volume ale bibliotecii sale, de săltarele pline de studii ce vor revoluţiona odată atâtea prostii ale noastre, de miile sale de fişe, în care stau, ameninţătoare, sutimile de proiectile pregătite pentru fiecare.

O, săracă, nevinovată ţară a lui Tartarin!

Dr. N. Bănescu.

1) „Călătorii străini despre luxul exagerat în Principate 3—4. Luxul foilor de zestre şi al odăjdiilor 4—5. Târgul Constantinopolului şi Principatele 5. Plasarea economiilor în guivaeruri 6. Măsuri contra luxului; o Carte de blestem contra stofelor scumpe 6—7. O colecţiune de scrisori autografe, scrise de domnii şi boierii ţării, sau adresate lor 8".